

Onschuldige verdachten mogen niet **in de cel** belanden. Zolang de herzieningsregeling niet wordt versoepeld, zal dat toch blijven gebeuren. Door **Ton Derksen**.

Herstel vertrouwen in de rechtspraak door fouten te erkennen

Het is onvermijdelijk dat in een rechtssysteem, hoe zorgvuldig het ook is, zo nu en dan onschuldige burgers gevangenisstraf krijgen. Mensen, ook rechters, maken fouten.

Wanneer zo iets gebeurt, is dat een ramp. Voor de onschuldigen die het overkomt, maar ook voor de samenleving. Elke onschuldige die in een cel zit, is een schending van de rechtsstaat. Zoals mr. Harm Brouwer, voorzitter van het college van procureurs-generaal, deze zomer in *NRC Handelsblad* schreef: 'Het veroordelen van onschuldigen is rechtsstatelijk een ramp.'

Brouwer staat hierin niet alleen. Ook president van de Hoge Raad mr. G. Corstens en advocaat-generaal mr. G. Knigge vinden dat onschuldige gevangenschap niet getolereerd kan worden. Corstens schrijft in zijn gezaghebbende handboek *Het Nederlandse strafprocesrecht*: 'Het is moeilijk te verdragen dat iemand een straf moet uitzitten, terwijl achteraf blijkt dat de rechterlijke uitspraak op een vergissing berust.'

En Knigge schrijft in de *Vordering tot herziening inzake L.L.Q. de Berk* dat als een fout is aangetoond, maar er volgens de jurisprudentie van de Hoge Raad geen herzieningsgrond is, 'voor de Hoge Raad de neiging om desnoods maar een novum te creëren moeilijk te bedwingen zal zijn'. Een novum - een nieuw feit - is de enige reden waarom van een herziening sprake kan zijn.

De ernst van de rechtsstatelijke ramp brengt met zich mee dat er alles aan gedaan moet worden om zo'n ramp op te heffen. Je zou daarom verwachten dat het aantonen van ernstige twijfels over de veroordeling voldoende is om een herzieningsaanvraag toe te kennen.

Waarheidsvinding

Van één zo'n ernstige twijfel is sprake wanneer bij het onderzoek naar de ware toedracht van een zaak zulke grove fouten zijn gemaakt, dat een gerechtvaardigd oordeel over de zaak onmogelijk is. Er is bijvoorbeeld belangrijk materiaal zoekgeraakt, of een getuige-deskundige baseerde zijn oordeel op verkeerde informatie. Voordat een gerechtvaardigd oordeel mogelijk is, zal er nader onderzoek moeten worden gedaan.

Ook is het mogelijk dat, alle bewijsmateriaal overziend, het waarschijnlijk is dat de veroordeelde niet de dader is. De rechter is dit ontgaan, bijvoorbeeld omdat zijn argumentatie voor de veroordeling niet klopte, of omdat hij onvoldoende rekening heeft gehouden met ontlastend materiaal. In deze situatie heeft de rechter waarschijnlijk een onjuiste beslissing genomen.

Deze twee mogelijkheden op grond waarvan een zaak heropend zou moeten kunnen worden, sporen niet met de huidige definitie van een novum. Bij een novum, aldus www.rechtspraak.nl, gaat het om 'een nieuwe feitelijke omstandigheid die bij het onderzoek op de terecht-

zitting de rechter niet is gebleken, en dit feit moet het ernstige vermoeden wekken dat het, als de rechter er mee bekend was geweest, tot vrijspraak zou hebben geleid'.

Het gaat er bij deze definitie dus om wat de raadsheren besloten zouden hebben als ze kennis hadden gehad van een nieuw, hun niet bekend feit. Bij de mogelijkheden voor ernstige twijfel die ik hierboven aandrag, gaat het om iets heel anders, namelijk om de ware toedracht: heeft de veroordeelde gedaan waarvoor hij is veroordeeld? Het gaat dus om de argumentatie in een waarheidsvindings-context, en niet om een mogelijk andere beslissing van raadsheren.

Wanneer bijvoorbeeld het oorspronkelijke bewijsmateriaal - dus zonder 'nieuwe feiten' - het al

waarschijnlijk maakt dat de veroordeelde niet de dader is, heeft het gerechtshof kennelijk de kracht van de argumenten ten gunste van vrijspraak - zoals de

Bij ernstige twijfel moet een zaak altijd kunnen worden heropend

waarde van het ontlastend materiaal - niet gezien. Misschien waren de raadsheren overwerkt en te moe, misschien was de waarschijnlijkheidsargumentatie voor hen te moeilijk. Hoe dan ook, het zou onbegrijp-

pelijk zijn om een zaak van waarheidsvinding en daarmee een veroordeling te laten afhangen van de toevallige psychische conditie van een paar specifieke raadsheren. Daarmee wil ik niet zeggen dat het gemakkelijk moet worden een herziening aan te vragen. Integendeel. Juist omdat ik de waarheidsvindings-context centraal plaats, brengt dat plichten voor de aanvrager van een herziening met zich mee. Hij of zij zal met een goed argument moeten komen dat ernstige twijfel aantoon. Maar na zo'n argument zou de zaak opnieuw bekeken moeten worden. Dan moet de mogelijkheid van een rechtsstatelijke ramp serieus worden genomen.

Corstens en Knigge menen echter dat er 'zwaarwegende redenen' kunnen zijn om de zaak niet te heropenen, ook al is er ernstige

twijfel aan de juistheid van de rechterlijke beslissing in die zaak. Ze aanvaarden daarmee het risico dat een onschuldig iemand vast blijft laten zitten. Welke zwaarwegende redenen voeren zij daarvoor aan? Corstens en Knigge zijn voorstander van een restrictieve herzieningsregeling vanwege 'het belang van een voortvarende strafrechtspleging', zoals Corstens in zijn handboek schrijft. Ze vrezen dat bij een soepel herzieningsbeleid 'processen met grote regelmaat heropend zullen worden', en dat zou tot serieuze problemen leiden. Ze noemen er vijf.

Rechtszekerheid

Ten eerste zou de rechtszekerheid worden aangetast omdat, zoals Knigge zegt, 'het strafproces zelf zowat alle betekenis verliest als de

beslissing die uiteindelijk valt niet onherroepelijk is, maar telkens opnieuw ter discussie wordt gesteld'. Een zaak moet een keer echt afgesloten zijn, zegt hij. Dat is natuurlijk ook zo. Het procederen moet een keer ophouden. Mensen moeten weten waar ze aan toe zijn. Maar: het probleem is nou juist dat de ten onrechte veroordeelde persoon geen boodschap heeft aan de rechtszekerheid van het onherroepelijk gesloten zijn van zijn zaak.

Naar de letter is heropening van een onherroepelijk afgesloten zaak dan ook een inbreuk op de rechtszekerheid. Maar naar de geest is een goed beargumenteerde herziening voor de ten onrechte veroordeelde geenszins een inbreuk op zijn rechtszekerheid. Want zijn primaire rechtszekerheid is hier, dat hij beschermd

moet worden tegen een rechter die een onjuiste beslissing heeft genomen. Omdat wij allemaal op teneinde onschuldig veroordeelden zijn, heeft ook de samenleving er belang bij dat de ten onrechte veroordeelde alle kans krijgt zijn onschuld te bewijzen.

Gezag van de rechter

Ten tweede zouden regelmatige herzieningen het gezag van de rechter aantasten. Wanneer zou blijken dat een rechtssysteem fouten maakt, zou dat systeem het vertrouwen van de samenleving verliezen.

De Engelse CCRC (Criminal Cases Review Commission) huldigt precies de tegenovergestelde opvatting: het vertrouwen wordt juist ondermijnd door net te doen alsof er geen fouten worden gemaakt. De Engelse Court of Justice is, na een kritische beginperiode, heel positief over de CCRC, juist omdat de commissie door haar onderzoek het publieke vertrouwen in de rechtspraak vergroot in plaats van ondergraaft.

Het is eigenlijk heel simpel: als uit een soepelere herzieningsregeling zou blijken dat er veel rechterlijke fouten worden gemaakt, wordt het gezag van de rechters inderdaad aangetast, en dat is dan alleen maar goed.

Een rechtsstaat bestaat niet bij de gratie van het feit dat rechters hun fouten kunnen verhuilen. En blijkt dat er maar weinig rechterlijke fouten worden gemaakt, dan wordt de goede naam van rechters gediend en in het openbaar bewezen. In beide gevallen is er dus geen reden om de herzieningsgrond restrictief op te vatten.

Slordige rechters

Het derde argument dat tegen een soepelere herzieningsregeling wordt aangevoerd, is dat van het toevoegen van een 'vierde gewone instantie' nadat al is rechtgesproken door de rechtbank, het gerechtshof en de Hoge Raad. De verdachte heeft kans genoeg gehad, is het argument dat daartegen wordt aangevoerd.

'Een beperkte herzieningsregeling dwingt de verdachte ertoe zijn argumenten tijdig naar voren te brengen om zo te voorkomen dat de rechter dwaalt', schrijft Knigge in de *Vordering in de zaak L.L.Q. de Berk*. Als de verdachte zijn kansen niet heeft gegrepen, heeft hij niet goed opgelet, zegt hij. Maar het probleem was nou juist dat de rechter niet te overtuigen bleek te zijn. De verdachte heeft geen echte kans gehad. Bovendien is het probleem eenvoudig op te lossen: stel een onafhankelijke Herzieningsraad in, naar Engels model. Dan is van een vierde gewone instantie geen sprake.

Overbelasting

Het vierde argument dat tegen een soepelere herzieningsregeling wordt aangevoerd, is dat de Hoge Raad wordt overbelast. 'Ondeindig doorprocederen legt een groot beslag op de capaciteit van het justitiële apparaat', schrijft

Knigge met gevoel voor overstatement. Maar meer werk kan toch nooit een excuus zijn om geen recht te doen? We aanvaarden toch ook niet dat een aannemer zijn fouten niet hoeft te herstellen, omdat dat zo veel werk voor hem zou opleveren?

Gemakzucht

Het vijfde argument tegen een soepelere herzieningsregeling is dat de rechter weleens slordiger zou kunnen worden wanneer hij weet dat vergissingen later toch wel weer kunnen worden hersteld.

Maar die angst is niet realistisch. Een ruimere herzieningsregeling zal makkelijker fouten van de rechter blootleggen, en dit maant hem juist tot voorzichtigheid, zou je denken. Het opmerkelijk dat de president van de Hoge Raad zijn rechters er eerder van verdenkt gemakzuchtig te zijn, dan dat ze beducht zijn om op hun fouten te worden betrapt. Bovendien is er geen enkele aanwijzing dat rechters onzorgvuldiger zouden zijn dan raadsheren, ook al kunnen de fouten van rechters één keer vaker worden gecorrigeerd.

Wanneer er hoge eisen worden gesteld aan de argumentatie van een herzieningsverzoek en wanneer de kwaliteit van de rechtspleging hoog is, hoeven rechters niet bang te zijn dat het aantal herzieningsverzoeken hun boven het hoofd zal groeien.

Mochten er toch veel goed beargumenteerde herzieningsverzoeken binnenkomen, dan zou een Nederlandse Herzieningsraad uitkomst kunnen bieden door het werk van de Hoge Raad uit handen te nemen. De Engelse CCRC laat zien hoe vruchtbaar dat in de praktijk werkt.

Die commissie laat tevens de juistheid zien van wat de intellectueel en schrijver Cyril Connolly al bijna vijftig jaar geleden poneerde (en wat de Leidse rechtsfilosoof Hendrik Kaptein onlangs aanhaalde): 'The test of a country is not the blunders which are sometimes made, but the zeal with which they are put right.'

Er moet alles aan worden gedaan om te voorkomen dat onschuldigen in de gevangenis terechtkomen. Gebeurt dat toch, dan moet alles in het werk worden gesteld om die rechtsstatelijke ramp te herstellen. Degene die de herziening aanvraagt, moet met goede argumenten aantoonen dat óf het onderzoek niet betrouwbaar was, óf dat het waarschijnlijk is dat de veroordeelde onschuldig is.

Maar het rechtsbestel moet ook toelaten dat hij dit kan aantonen. Alles bij elkaar betekent dit dat de huidige, restrictieve interpretatie van een novum van tafel moet. Die restrictieve interpretatie is in tegenspraak met een basisprincipe van onze rechtsstaat.

Ton Derksen is emeritus hoogleraar wetenschapsfilosofie. Zijn boek *Lucia de B. - reconstructie van een rechterlijke dwaling* heeft mede geleid tot herziening van de zaak Lucia de B.

Illustratie Max Kisman